

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Facultatea de Litere și Arte

Domeniul Filologie

Rezumatul tezei de doctorat

Limba germană în școlile cu predare în limba germană din România în secolul XXI

Conducător științific: prof.univ.dr. Heinrich DINGELDEIN

Doctorand: Elena Ginghină

2015

1. Introducere	1
2. O scurtă descriere a sistemului școlar german din România	5
2.1 Ce înseamnă „gimnaziu german“ în România?	8
2.2 O perspectivă a programei școlare din România în comparație cu programa școlară din Germania (Bayern) la materia: limba germană maternă	9
3. Prezentarea stadiului actual al cercetării în domeniu	11
4. Metode și instrumente de cercetare	17
4.1 Triangulația	19
4.2 Colectarea datelor la elevii claselor V-XII	22
4.2.1 Intervievarea ca și metodă de colectare a datelor	23
4.2.1.1 Interviul	24
4.2.1.2 Chestionarul	31
4.2.2 Testul	33
4.3 Colectarea datelor la profesorii de la cele doua gimnazii: Samuel-von-Brukenthal din Sibiu și Nikolaus-Lenau din Timișoara	37
4.3.1 Observarea	39
4.3.2 Intervievarea	41
4.3.2.1 Interviul	42
4.3.2.2 Chestionarul.....	44
5. Partea empirică	45
5.1 Observarea elevilor și a profesorilor	45
5.1.1 Observarea elevilor	48
5.1.2 Observarea profesorilor	54
5.2 Interpretarea cantitativă și calitativă a interviului	61
5.2.1 Interpretarea cantitativă a interviului	61
5.2.1.1 Interviul la elevi	61
5.2.1.2 Interviul la profesori	83
5.2.2 Interpretarea calitativă a interviului cu ajutorul transcrierii.....	84
5.2.2.1 Interviul la elevi	89
5.2.2.2 Interviul la profesori.....	104
5.3 Analiza chestionarului la elevi și la profesori	109
5.4 Analiza cantitativă a testului	146
5.4.1 Denumirea imaginilor.....	149
5.4.2 Declinarea	153
5.4.3 Articolul	156

5.4.3 Corectarea greșelilor	158
6. Factorii pentru învățarea cu succes a unei limbi străine.....	161
6.1 Gramatica universală	163
6.2 Vârsta optimă	172
6.3 Poate limba străină să ajunga la nivelul limbii materne?	182
6.3.1 Performanța în limba străină	186
6.3.2 Între a doua limbă maternă și limba străină	189
7. Greșeli în învățarea unei limbi străine.....	197
8. Aspectele procesului de învățarea unei limbi străine cu succes.....	203
8.1 Ipoteza - input	205
8.2 Ipoteza - output	207
8.3 Atenția	208
8.4 Automatizarea	209
8.5 Autenticitatea	214
9. Concluzii	218
10. Bibliografie	223

Anexă

Cuvinte cheie: automatisme, chunks, elevi, gramatica universală, input, limba maternă, limba străină, a doua limbă maternă (2L1), metode de cercetare empirice, vârsta optimă

1. Motivarea alegerii temei de cercetare

Această lucrare are ca scop analizarea nivelului de limbă germană al elevilor din școlile cu predare în limba germană. Școlile de minorități germane au fost înființate odată cu așezarea popoarelor germane, ca de exemplu sașii din Transilvania, șvabii din Banat. Sistemul școlar german din România coincidea cu acela din Germania, astfel ca elevii aparținând familiilor germane aveau posibilitatea să urmeze o școală în același regim cu școala din Germania. Odată cu revoluția din anul 1989 are loc emigrarea masivă a familiilor germane în Germania, astfel că școlile germane au rămas fără elevi și fără profesori etnici germani. În aceste condiții sistemul școlar german din România a permis intrarea elevilor de naționalitate română pentru a suplini numărul locurilor rămase libere în urma emigrării. Astăzi majoritatea elevilor de la școlile germane provine din familii de naționalitate română, astfel că școala reprezintă singura lor sursă, unde pot intra în contact cu limba germană, deoarece ei vorbesc atât acasă cât și în mediul lor numai limba română. Această lucrare cercetează nivelul limbii germane la elevii de la Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” din Sibiu și Colegiul Național „Nikolaus Lenau” din Timișoara. Am ales aceste două colegii deoarece ele reprezintă cel mai bine evoluția sistemului școlar german având în vedere că au fost înființate în secolul XIV respectiv în secolul XIX. Aceste două colegii au fost reprezentative pentru două popoare germane diferite, Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” fiind sub oblăduirea sașilor din Transilvania iar Colegiul Național „Nikolaus Lenau” sub oblăduirea șvabilor din Banat, astfel ca această lucrare urmărește și posibilitatea unor diferențe între cele două colegii.

Am ales această temă pentru că am constatat ca și cadru didactic al Colegiului Național „Samuel von Brukenthal” că există mari lacune lingvistice la elevi, deși au început învățarea limbii germane încă de la grădiniță și se confruntă cu această limbă aproximativ patru ore pe zi. Conform statisticilor făcute de Institutul Goethe un cursant poate ajunge la nivelul C1 după 800-1000 de ore a câte 45 de minute, astfel că acești elevi ar fi trebuit deja în clasa a II-a să atingă poate chiar cel mai înalt nivel de limbă, C2, însă realitatea este foarte departe de această teorie. Cu ajutorul acestei lucrări am analizat factorii, care au împiedicat acești elevi să deprindă abilitățile lingvistice așteptate după 12 ani de studiu în limba germană.

2. Alcătuirea lucrării de față

Lucrarea de față are zece capitole, ultimul fiind dedicat literaturii de specialitate folosită în cadrul acestei cercetări.

Capitolul 1 face o introducere a temei prezentând global scopul și structura acestei lucrări.

Capitolul 2 descrie sistemul școlar german din România și oferă o paralelă cu cel din Germania, mai ales în privința programei școlare la limba germană maternă.

Capitolul 3 se referă la stadiul actual al cercetării în acest domeniu și menționează studiile lui Sorin Gădeanu și a Lianeii Iunesch, care s-au ocupat de această temă la nivelul studenților respectiv la nivelul învățământului primar. Se observă faptul că aceste lacune lingvistice se mențin chiar și la studenți, după ce au absolvit un liceu german. Iar Liana Iunesch constată faptul că, învățătoarele nu sunt pregătite pentru a-i învăța pe elevi limba germană ca pe o limbă străină pentru că sistemul școlar german pleacă de la premisa că acești elevi stăpânesc limba germană atunci când intră în clasa I. Lucrarea de față reprezintă liantul între cercetările de până acum, deoarece ea analizează nivelul limbii germane la elevii de gimnaziu și de liceu, cuprinzând clasele V-XII.

Capitolul 4 intitulat „Metode și instrumente de cercetare” oferă o trecere în revistă a metodelor de cercetare prin care se poate constata nivelul de limba germană a elevilor. O asemenea temă nu se poate limita la metode de colectare a datelor doar calitativă sau doar cantitativă, de aceea analiza a fost făcută cu ajutorul unei combinații de metode calitative și cantitative. Prin metoda interviului, răspunsurile elevilor au fost analizate și lingvistic cu ajutorul statisticilor, pentru a vedea unde au mai mari dificultăți în a se exprima, dar totodată datele au fost interpretate și calitativ, deoarece conținutul răspunsurilor au redat motivația lor sau a părinților lor de a merge la o școală germană. Cu ajutorul chestionarului, elevii au decis preferința lor privind limba de comunicare în anumite contexte de zi cu zi, iar testul de limbă a oferit posibilitatea de a vedea exact, în ce aspecte ale limbii au acești elevi lacune. Pentru a avea un tablou complet al evoluției lingvistice a elevilor, trebuie luați în vedere și profesorii, de aceea unele metode de cercetare vor fi aplicate și la profesori. Anton Zollner un scriitor șvab a constatat că sistemul școlar german din România e în declin deoarece nu mai sunt profesori de etnie germană, astfel că tot mai mulți profesori români vorbitori de limba germană predau în aceste școli. El subliniază faptul că limba germană maternă nu poate fi predată de un profesor, care nu este vorbitor nativ de limba germană, astfel că e greu să mai vorbim în zilele noastre de limba germană maternă la școlile de minorități germane. În acest context am găsit de cuviință să implic în această cercetare și profesorii pentru a vedea pe de o parte cum văd ei situația lingvistică la elevii lor și pe de altă parte, să urmăresc cu ajutorul metodei chestionarului, cum a arătat evoluția lor lingvistică.

Capitolul 5, „Partea empirică” reprezintă partea cercetării empirice și prezentarea rezultatele obținute în urma ei. Fiecare metodă de cercetare prezentată în capitolul 4 este reluată și interpretată în concordanță cu rezultatele obținute. Prima metodă aplicată a fost observația atât la elevi cât și la

profesori. În orele de asistență s-a putut observa, că elevii dau răspunsuri monosilabice în limba germană cu informațiile cerute de profesorul de la clasă, iar profesorii sunt mulțumiți să vadă că lecția a fost învățată. Metodele de predare se bazează în mare parte pe structura: profesorul întreabă și elevul răspunde cu informația învățată mai mult mai puțin pe de rost. În timpul orelor de curs nu se dezvolt deprinderi în limba germană, ci doar se transmit și se verifică informații.

În urma interviului s-a putut constata, cât de dificil este pentru elevii români să se exprime liber în limba germană. Majoritatea nu poate formula o propoziție în limba germană fără să facă greșeli gramaticale, iar elevii vorbitori nativi de limba germană reprezintă doar o zecime din numărul total de elevi. Deși profesorii sunt conștienți de lacunele lingvistice ale elevilor, nu iau măsuri în această direcție. Profesorii de specialitate lasă această responsabilitate doar profesorilor de germană, iar profesorii de germană sunt nevoiți să respecte conținutul programei, pentru a-i putea pregăti pe elevi pentru examenele naționale și de bacalaureat. La întrebarea „Cum ar putea profesorii să ajute elevii, să își îmbunătățească nivelul limbii germane?” majoritatea a răspuns că elevii ar trebui să citească mai mult în timpul liber, eliberându-se astfel de sub povara unei asemenea responsabilități. În completarea datelor culese în urma interviului, vine chestionarul, care a fost completat atât de elevi cât și de profesori. Chestionarul cuprinde întrebări despre contextul social al elevilor și al profesorilor, pentru a vedea cât de des folosesc limba germană în afara școlii. Limba germană se rezumă la majoritatea elevilor interceptați la orele de curs sau la scrierea temelor acasă. Mai mult de jumătate din profesorii interviați vin din familie de naționalitate română, ceea ce înseamnă că limba germană a fost învățată tot prin intermediul școlii. Din acest punct de vedere unii profesori preferă să se rezume la predatul conținutului lecției, deoarece nu se simt confortabil să comunice liber despre realitatea imediată în limba germană. Diferența între rezultatele elevilor și a profesorilor la chestionare este că profesorii caută să mențină legătura cu limba germană prin diverse metode: citit, vizionare de film în limba germană și altele, pe când elevii nu sunt deloc atrași de limba germană în afara școlii.

Ca ultimă metodă a cercetării empirice este testul de limbă dat elevilor, pentru a vedea unde se afla cele mai mari lacune lingvistice. Exercițiul, în care trebuiau să denumească obiecte cotidiene, s-a dovedit a fi cel mai greu, deoarece ei nu au mai avut contact cu termenii cotidieni din școala primară. Începând cu clasa a V-a vocabularul lor s-a dezvoltat în domenii diferite de specialitate, și după doisprezece ani de școală în limba germană, elevii și-au dat seama că nu știu să denumească obiecte ca: vizor, sens giratoriu, breloc, cuier, s.a. La celelalte exerciții, unde se testau diferite aspecte ale gramaticii, elevii au făcut destul de multe greșeli având în vedere, că exercițiile erau de dificultate medie.

Capitolul 6, „Factorii determinanți în învățarea unei limbi străine”, aduce la cunoștință diferite teorii privind învățarea limbii străine, pentru a vedea dacă acești factori au avut un rol important în învățarea limbii germane la acești elevi. Plecând de la teoria lui Noam Chomsky despre gramatica universală, care subliniază faptul că omul nu se naște *tabula rasa* ci vine pe lume cu o știință înnăscută, care se

activează odată cu primirea inputului, am constatat ca elevii școlilor germane au posibilitatea sa își activeze alți parametrii decât cei pentru limba maternă, astfel încât sa nu învețe limba germană prin intermediul limbii române. Activarea parametrilor depinde în foarte mare măsura de calitatea și cantitatea inputului, de aceea este foarte greu sa dezactivezi parametrii limbii materne, ca sa asimilezi separat inputul în limba străină. Totuși copiii bilingvi, care au crescut cu doua limbi în casă, reușesc fără probleme să își activeze două seturi de parametrii în diferite limbi, ceea ce înseamnă că este posibil. Un alt factor determinant în învățarea unei limbi străine este vârsta. Lenneberg susține că există o perioadă critică, până la care un om poate învăța cu succes o limba si spune că acea perioadă se termină în jurul vârstei adolescenței.¹ Odată trecuta aceasta perioadă critică este greu să se mai formeze deprinderi într-o limbă străină. Sunt și păreri, care contrazic această teorie, care spun că adulții reușesc să facă anumit conexiuni, care să îi ajute să învețe mai repede, dar deprinderile nu se formează pe baza unor conexiuni teoretice, de aceea Selinker a punctat foarte bine, ca învățarea pe termen lung este facilitată de vârsta fragedă, la care se începe cu învățarea limbii.² Al treilea factor, care a fost menționat și în combinație cu gramatica universală este calitatea și cantitatea inputului. Desi se pune accentul pe cantitatea inputului, s-a dovedit ca „scufundarea” într-o limba străină nu garantează învățarea cu succes a acesteia, doar în cazul copiilor care percep lumea printr-o limba străină. Însă pentru un adolescent, care stăpânește limba maternă foarte bine, va fi foarte greu să învețe o limba străină doar prin expunerea sa constantă la mediul unde se vorbește limba respectivă. Krahsen subliniază faptul, ca elevul trebuie sa aibă o bază formată pentru a fi expus la o cantitate mare de input în limba străină, deoarece inputul trebuie să fie adaptat la nivelul elevului pentru a fi înțeles și asimilat. În privința elevilor de la școlile germane toți acești trei factori sunt prezenți în evoluția lor lingvistică și totuși după 12 ani de școală cu predare în limba germană nu reușesc să se exprime fără dificultăți. Acești elevi au început învățarea limbii la vârsta de 3 ani, când au mers la grădiniță în limba germană, deci au început la o vârstă frageda, care se poate asocia cu învățarea succesivă a celei de a doua limbi materne, cum e in cazul copiilor bilingvi, ceea ce poate determina si activarea parametrilor în limba germană separat de limba română. Mai mult, acești elevi sunt expuși la grădiniță și ulterior la școală la cel puțin patru ore pe zi la limba germană, astfel că se poate vorbi și de o cantitate mare de input, pe care acești elevi o primesc constant timp de atâția ani. Însă cu toate astea elevii se exprimă greu în limba germană, nu își găsesc cuvintele și fac greșeli gramaticale, pe care nu ar trebui sa le facă după atâția ani de expunere la limba germană. Mai mult, in acest capitol se consultă și posibilitatea de a atinge nivelul unui vorbitor nativ în învățarea unei limbi străine. Bley-Vroman (1989) și Selinker (1972) sunt de părere că exista posibilitatea unei persoane, care învață o a doua limbă, să ajungă la performanțele unui vorbitor nativ, însă doar prin buna conlucrare a factorilor prezentați mai sus.³ Însă alți lingviști precum Sorace (1993) sau Schachter (1990) sunt sceptici la atingerea nivelului de vorbitor

¹ Lenneberg, E. (1967). *Biological foundations of language*. New York: Wiley.

² Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10: 209–31.

³ Bley-Vroman, R. (1990). The logical problem of foreign language learning. *Linguistic Analysis* 20: 3–49.

nativ în învățarea unei limbi străine, pentru că limba maternă va fi constant prezentă în procesul de achiziționare a limbii străine, ceea ce va împiedica accesul la gramatica universală, fapt care va împiedica ulterior atingerea nivelului unui vorbitor nativ.⁴ Totuși în cazul emigranților, care locuiesc de foarte mulți ani în țara, unde se vorbește limba străină, există posibilitatea să se apropie foarte mult de nivelul unui vorbitor nativ, de aceea s-a introdus denumirea de „aproape vorbitor nativ”, care să indice faptul că nivelul lor se aseamănă cu al unui vorbitor nativ, dar nu poate dovedi un comportament lingvistic nativ în toate contextele sociale. Făcând însă o paralelă cu elevii de la secția germană, care nu intră în contact cu limba germană decât la școală, este greu pentru aceștia să atingă nivelul de „aproape vorbitor nativ”, pentru că nu primesc inputul corespunzător.

Capitolul 7, „Greșeli în învățarea unei limbi străine” prezintă obstacolele în atingerea unui nivel „aproape de vorbitor nativ”, care nu sunt luate în calcul în procesul de învățare a unei limbi străine. În cazul elevilor de la secția germană, ei nu trec printr-un proces clasic de învățarea limbii germane, pentru că se pleacă de la premisa că ei sunt deja vorbitori de limba germană, astfel că baza cunoștințelor în limba germană se formează în ciclul primar, iar începând cu clasa a V-a ei folosesc limba germană ca mijloc de transfer al informațiilor de la materii diferite, însă foarte rar ca mijloc de comunicare. Acest capitol pleacă de la lista de greșeli în învățarea unei limbi străine a lui Bleyhl, care scoate în evidență că profesorii de limbă rămân concentrați pe forma limbii și neglijează cel mai important rol al unei limbi, și anume mijloc de comunicare. Elevii învață mult despre limbă și nu să comunice în limba respectivă.⁵

Capitolul 8, „Aspecte ale procesului de învățare a unei limbi străine” vine în completarea capitolului anterior, oferind soluții pentru învățarea unei limbi străine cu succes. La baza acestui capitol stă teoria despre structurile fixe, numite „chunks”, care trebuie să fie memorate cu ajutorul repetiției îndelungate, până când această structură intră în vocabularul activ al elevului. Doar prin învățarea unor cuvinte izolate împreună cu regulile de gramatică, elevii vor avea tendința să formeze propoziții cu topica limbii materne folosind însă cuvinte în limba străină. În timpul unei conversații, elevii nu vor avea timp să se gândească la regulile de gramatică, și vor accesa structurile cunoscute de ei, și anume cele în limba maternă, pe care le traduc cu termeni din limba germană. Însă exersarea unor structuri fixe, pe care să le memoreze prin repetarea îndelungată, îi vor ajuta să recurgă la aceste structuri, numite automatisme, în timpul unei conversații spontane fără să depună prea mult efort cognitiv. Accentul în învățarea unei limbi străine trebuie pus pe crearea unor deprinderi în limba respectivă și nu pe aspectul metalingvistic.

Capitolul 9 prezintă concluziile trase în urma cercetării empirice și teoretice. Elevii de naționalitate română, care reprezintă majoritatea într-o școală cu predare în limba germană, au dificultăți mari în a se exprima liber în limba germană, deși au început învățarea limbii germane de la grădiniță,

⁴ Sorace, A. (2003). Near-nativeness. In C. J. Doughty & M. H. Long (Hrsg.), *The Handbook of Second Language Acquisition*. Oxford: Blackwell.

⁵ Bleyhl, Werner. (2006) Die Defizite des traditionellen Fremdsprachenunterrichts oder Weshalb-endlic.ein Paradigmenwechsel, eine Umkehr im Fremdsprachenunterricht erfolgen muss. In: *Storyline Approach and Language Teaching*. S.9

continuând apoi la școală, rămânând în contact cu limba germană cel puțin patru-cinci ore zilnic. Contactul cu limba germană se rezumă strict la orele de predare, ceea ce înseamnă că inputul este unul de specialitate, în funcție de materie, astfel că acești elevi nu folosesc limba germană ca mijloc de comunicare, ci doar ca mijloc de transfer de informații de specialitate. În aceste condiții nu mai este importantă cantitatea de input ci calitatea. După școala primară elevii nu mai au posibilitatea să își exerseze deprinderile de comunicare în limba germană, pentru că ei primesc input în limba germană la diferite materii, fără să participe activ. Cu timpul limba germană este asociată doar cu ideea de școală, astfel că elevii nu mai caută și alte contexte în afara școlii de a rămâne în contact cu limba germană.

Interesanta este încadrarea cunoștințelor de limbă germană a acestor elevi, deoarece nivelul lor de limba nu corespunde unui vorbitor nativ, dar este mult mai bun ca a unui vorbitor străin. Prin faptul că ei au început cu învățarea limbii germane la o vârstă fragedă și au avut continuitate, ei au un avantaj față de persoanele, care vor să învețe limba germană ca limbă străină. Deși au toate premisele să atingă nivelul de „aproape vorbitor nativ”, elevii de clasa a XII-a nu reușesc să vorbească fluent, fără să caute în mod evident după cuvinte și fără să facă greșeli gramaticale. Limba germană reprezintă pentru acești elevi o limbă „de școală”, prin care se transferă informații în diferite domenii. Elevii nu găsesc utilitatea limbii germane în contextul lor social, pentru că au folosit doar limba română sau engleză de-a lungul anilor. Limba germană este o limbă scrisă, care folosește doar educației formale, pentru că sistemul german pleacă de la premisa, ca elevii să stăpânesc limba germană orală. Se formează o prăpastie între ceea ce se presupune a fi și ceea ce este cu adevărat. Această prăpastie se menține și în perspectiva părinților asupra școlii germane în contrast cu perspectiva sistemului școlar german. Părinții își trimit copiii la școală germană, ca să învețe limba germană, pe când sistemul școlar german presupune că elevii stăpânesc limba germană în momentul în care vin la școală. Această discrepanță se reflectă în lacunele lingvistice ale elevilor.

Bibliografie

- Abrahamsson, N. Und Hyltenstam, K. (2009). Age of onset and nativelikeness in a second language: listener perception versus linguistic scrutiniy. *Language Learning* 59: 249-306.
- Aguado Padilla, Karin. (2004). Imitation als Erwerbsstrategie. Interaktive und kognitive Dimensionen des Fremdsprachenerwerbs. <http://karin.aguado.de/publikationen/downloads/imitationalserwerbsstrategie-pdf> (Zugriff am 22.05.2015).
- Aguado, Karin (2000). *Zur Methodologie in der empirischen Fremdsprachenforschung*. Hohengehren: Schneider Verlag.
- Ahrenholz, Bernt; Dimroth, Christine; Lütke, Beate; Rost-Roth, Martina. *DaZ-Forschung. Deutsch als Zweitsprache, Mehrsprachigkeit und Migration*. Berlin: De Gruyter, 2012.
- Ammon, Ulrich (1991). *Die internationale Stellung der deutschen Sprache*. Berlin: de Gruyter.
- Ammon, Ulrich. *Explikation der Begriffe „Standardvarietät“ und „Standardsprache“ auf normtheoretischer Grundlage*. Tübingen: Niemeyer, 1986.
- Anderson, J. R. (1996). ACT, A Simple Theory of Complex Cognition. *American Psychologist*, 51(4): 355-365.
- Arbeit mit authentischen Texten in: *wbWJournals* https://www.wbv.de/journals/zeitschriften/fruehes-deutsch/artikel/shop/detail/name/_/0/1/FRD1101W004/nb/0/category/808.html#.Vcn9RPMqqko (Zugriff am 10.06.2015).
- Arnis, Silvia (2012). Conversation Analysis And The Structure Of Conversation. In: *academia.edu* https://www.academia.edu/2344415/Analysing_Conversation_and_Structure (Zugriff am 20.05.2014).
- Arthur, James; Waring Michael; Coe, Robert, Hedges, Larrz (ed.) (2012). *Research Methods and Methodologies in Education*. London: Sage Publication.
- Atteslander, Peter. *Methoden der empirischen Sozialforschung*. Berlin: ESV, 2010.
- Bardovi-Harlig, K. (1987). Markedness and salience in second language acquisition. In: *Language Learning*, 37: 385-407.
- Bialystok, E. (1997). The structure of age: in search of barriers to second language acquisition. *Second Language Research* 13: 116–37
- Birdsong, D. (1992). Ultimate attainment in second language acquisition. *Language* 68: 706–55.
- Birdsong, D. (2004). Second language acquisition and ultimate attainment. In A. Davies & C. Elder (Hrsg.), *Handbook of Applied Linguistics*. London: Blackwell.
- Birdsong, D. (2005b). Nativelikeness and non-nativelikeness in L2A research. *IRAL*, 43, 319–328.
- Birdsong, D. (2006). Age and second language acquisition and processing: A selective overview. *Language Learning*, 56, 9–49.
- Birdsong, D. (Hrsg.). (1999). *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Birkner, H.A. und Hackfort, D. (2006). „Triangulation als Grundlage diagnostischen Urteilens“, in: *Zeitschrift für Sportpsychologie*, 2006, 13 (2), S. 75-80.
- Bleyhl, Werner. (2006) Die Defizite des traditionellen Fremdsprachenunterrichts oder Weshalb-endlic.ein Paradigmenwechsel, eine Umkehr im Fremdsprachenunterricht erfolgen muss. In: *Storyline Approach and Language Teaching*. S.9 <http://creativdialogues.lernnetz.de/docs/1.4Expertenstimmen.pdf> (Zugriff am 20.05.2015).
- Bley-Vroman, R. (1990). The logical problem of foreign language learning. *Linguistic Analysis* 20: 3–49.
- Bondescu, Constantin I. „Istoricul învățământului limbii germane în școlile românești.“ In: *RGR*, 2/IV/ 1935, Bukarest.
- Bongaerts, T. (1999). Ultimate attainment in L2 pronunciation: The case of very advanced late L2 learners. In D. Birdsong (Hrsg.), *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis* (133–159). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bonnesen, M. 2009. The status of the “weaker” language in unbalanced French/German bilingual language acquisition. *Bilingualism: Language and Cognition*. 12 (2), 177-192.
- Born, Joachim/ Dickgießer, Sylvia. *Deutschsprachige Minderheiten. Ein Überblick über den Stand der Forschung für 27 Länder*. Mannheim: Institut für deutsche Sprache, 1989.
- Bottesch, Martin. *Deutsche Schulen in Rumänien. Geschichte und Rolle im heutigen Rumänien*. http://cclleu.eu/cms02/fileadmin/daten/Dateien/Programm_Sibiu/Vortragstexte_Sibiu/100227_Deutsche_Schulen_in_Rumaenien.pdf (Zugriff am 05.08.2013).
- Burkhardt Armin/ Fritzsche K. Peter. *Sprache im Umbruch. Politischer Sprachwandel im Zeichen von „Wende“ und „Vereinigung“*. Berlin: Walter de Gruyter, 1992.

- Carroll, S. (1996). Parameter-setting in second language acquisition: explanans and explanandum. *Brain and Behavioral Sciences* 19: 720–1.
- Carroll, S. (1999). Input and SLA: adults' sensitivity to different sorts of cues to French gender. *Language Learning* 49: 37–92.
- Chomsky, Noam (2002). *On Nature and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Civegna, K. (2005). Authentische Texte. In: Krechel, H.-L. (Hrsg.) *Mehrsprachiger Fachunterricht in Ländern Europas*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 168–172.
- Clahsen, H. (1990). The comparative study of first and second language development. *Studies in Second Language Acquisition* 12: 135–53.
- Clahsen, H. (1990/1991). Constraints on parameter setting: a grammatical analysis of some acquisition stages in German child language. *Language Acquisition* 1: 361–91.
- Clahsen, H. and Muysken P. (1986). The availability of universal grammar to adult and child learners: a study of the acquisition of German word order. *Second Language Research* 2: 93–119.
- Clahsen, H. and U. Hong (1995). Agreement and null subjects in German L2 development: new evidence from reaction-time experiments. *Second Language Research* 11: 57–87.
- Clark, R. and I. Roberts. (1993). A computational approach to language learnability and language change. *Linguistic Inquiry* 24: 299–345.
- Cook, V. (1988). *Chomsky's Universal Grammar: an Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Coppieters, R. (1987). Competence differences between native and near-native speakers. *Language* 63: 544–73.
- Coulin, Alfred Martin. „600 Jahre deutsche Schulen im Karpatenbogen“. In: *Deutsche Schulen im Ausland*, Bd.2. Berlin und Bonn: Westkreuz-Verlag, 1989.
- Cummins, Jim (1979). Cognitive/academic language proficiency, linguistic interdependence, the optimum age question and some other matters. In: *Working Papers on Bilingualism* 19: 121-129.
- De Houwer, A. (1990). *The Acquisition of Two Languages from Birth: A Case Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DeKeyser, R. M. (2000). The robustness of critical period effects in second language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 22, 499–533.
- Denzin, N. K. (1970). *The Research Act in Sociology*. Chicago: Aldine, S.300.
- Denzin, N.K./Lincoln, Y. S. (1994). „Introduction: Entering the field of qualitative research“, in: Denzin, N.K./Lincoln, Y. S (Eds). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, S.5.
- Diehl, Erika u.a. (2000): *Grammatikunterricht: Alles für die Katz? Untersuchungen zum Zweitspracherwerb Deutsch*. Tübingen: Niemeyer.
- Döpke, S. (2000). The weaker language in simultaneous bilingualism: why it is not like L2. Unpublished Manuscript, Monash University. <http://www.bilingualoptions.com.au/constXTL2.pdf> (Zugriff am 12.07.2014).
- Ekman B./ Hauser H./ Porsch P./ Wucherpfennig W. *Deutsch - eine Sprache? Wie viele Kulturen?* München: Wilhelm Fink, 1991.
- Ellis, Nick, C. (2001). Memory for Language.in: Robinson P. (ed.) (2001). *Cognition and Second Language Instruction*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 58.
- Ellis, R. (1990). Grammaticality judgments and learner variability. In H. Burmeister and P. Rounds (Hrsg.), *Proceedings of the 10th Second Language Research Forum* (pp. 25–60). American English Institute, University of Oregon.
- Ellis, R. (1996). Analyzing language sequence in the sequence of language acquisition. In: *Studies in Second Language Acquisition*, 18: 361-368.
- Ellis, R. (1999). *Learning A Second Language through Interaction*. Amsterdam: John Benjamins. S. 35.
- Epstein, S., S. Flynn and G. Martohardjono. (1996). Second language acquisition: theoretical and experimental issues in contemporary research. *Brain and Behavioral Sciences* 19: 677–758.
- Eubank, L. (1993/1994). On the transfer of parametric values in L2 development. *Language Acquisition* 3: 183–208.
- Eubank, L., & Gregg, K. R. (1999). Critical periods and (second) language acquisition: Divide et impera. In D. Birdsong (Hrsg.), *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis* (65–99). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fasick, F. A. (2001). Some uses of untranscribed tape recordings in survey research. *Public Opinion Quarterly*, 41, 549–552.
- Fillmore, C. (1979). On fluency. In Fillmore, Charles, Kempler D. and Wang, W. (Hrsg.) (1979). *Individual differences in language ability and language behavior*. New York: Academic Press.
- Flege, J. E. and S. Liu. (2001). The effect of experience on adults' acquisition of a second language. *Studies in Second Language Acquisition* 23: 527–52.

- Flege, J. E., Frieda, A., & Nozawa, T. (1997). Amount of native-language (L1) use affects the pronunciation of L2.
- Flynn S., Martohardjono, G. (1994). Mapping from the initial state to the final state: the separation of universal principles and language specific principles. In B. Lust, M. Suñer and J. Whitman (Eds), *Syntactic theory and first language acquisition: cross-linguistic perspectives*. Vol. 1: Heads, projections and learnability. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. .S 319– 335.
- Flynn, S. (1996). A parameter-setting approach to second language acquisition. In W. Ritchie and T. Bhatia (eds.), *Handbook of Language Acquisition* (121–58). San Diego: Academic Press.
- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Bukarest: Verlag der Akademie der sozialistischen Republik, 1959, 1960, 1968, 2011.
- Gass, S. (1997). *Input, Interaction and the Second Language Learner*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. S. 129.
- Gădeanu, Sorin (1997). Materna oder Paterna? Zur Stellung der Muttersprachlichkeit im rumänischen Deutschunterricht. In: *Temeswarer Beiträge zur Germanistik*, Band 1. Temeswar: Mirton Verlag.
- Gemeinsamer europäischen Referenzrahmen für Sprachen* http://www.uni-hamburg.de/allgemeinsprachen/ueber-uns/GER_Kurzinfo.pdf.
- Genesse, F. (1978). Is there an optimal age for starting second language instruction? *MCGill Journal of Education*: 145-154.
- Gorden, R.L (1997). *Interviewing strategy, techniques and tactics*. New York: Homewood, in: Atteslander, Peter (2010). *Methoden der empirischen Sozialforschung*. Berlin: ESV. S. 139.
- Gräfe-Bentzien, Sigrid. Eine Pilotstudie zur Entwicklung der deutschen und italienischen Sprachfähigkeiten in der Primarstufe beim Schulversuch der Staatlichen Europa-Schule Berlin (SESB). Dissertationen online der Freien Universität Berlin http://www.diss.fu-berlin.de/diss/servlets/MCRFileNodeServlet/FUDISS_derivate_000000000370/ (Zugriff am 15.04.2015).
- Greenfield, Susan (2000): *Brain Story. Unlocking Your Inner World Of Emotions, Memories And Desires*. London: BBC.
- Gregg, K. (2003). SLA theory construction and assessment. In C. Doughty and M. Long (eds.), *Handbook of Second Language Acquisition*. Oxford: Blackwell.
- Grimm, Angela; Schulz, Petra (2012). „Forschungsmethoden der kombinierten Längs- und Querschnittstudie MILA“ In: Hg. Ahrenholz, Bernt, Dimroth, Christine, Lütke, Beate, Rost-Roth, Martina. *DaZ-Forschung. Deutsch als Zweitsprache, Mehrsprachigkeit und Migration*, Berlin: De Gruyter, S. 195.
- Grosjean, F. (1988). Studying bilinguals: methodological and conceptual issues. *Bilingualism: Language and Cognition* 1: 131-149.
- Günthner, Susanne (2000): *Grammatik der gesprochenen Sprache – eine Herausforderung für Deutsch als Fremdsprache?*, in «Info DaF» 27 (4), S. 352-366.
- Guțu George/ Stănescu Speranța (1997). Geschichte der Germanistik in Rumänien. Bukarest,
- Haas, Birgit. (1993). *Universalgrammatik und gesteuerter Zweitspracherwerb*.Tübingen: Niemeyer.
- Halcomb, E.J und Davidson, P.M. (2006). Is verbatim transcription of interview data always necessary?. In: National Centre of Biotechnology Information <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16455440> (Zugriff am 21.05.2014).
- Harley, B. Und Wang, W. (1997). The critical period hypothesis: Where are we now? *Tutorials in Bilingualism: Psycholinguistic Perspectives*. Hrsg. A de Groot und J. Kroll. 19-15. London: Erlbaum.
- Haznedar, B. (1997). L2 acquisition by a Turkish-speaking child: evidence for L1 influence.
- Henrici, Gert (2000). Methodologische Probleme bei der Erforschung des Fremdspracherwerbs. In: Aguado, Karin (Hrsg.) (2000). *Zur Methodologie der empirischen Fremdsprachenforschung*. Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengehren. S. 104.
- Hermann, Gerold (1992): Deutschsprachiger Unterricht in Siebenbürgen. Hermannstadt: Manuskript zur Rede anlässlich des Siebenbürgischen Lehrertags 1992, in: Iunesch, Liana Regina (2012): *Erfolg und Misserfolg des Spracherwerbs an Schulen mit deutscher Unterrichtssprache in Rumänien*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 34.
- Herrmann, Ulrich (2005): „Außen hui und innen ...? Schulen und ihre Architektur“. Radiovortrag *Aula* SWR2, 6. Januar 2005.
- Heyd, G. (1991). Deutsch lehren. Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache. <http://d-nb.info/901053554/04> (Zugriff am 10.06.2015)
- Hooper, Myles, F. J. & Mitchell, R. (1999). Interrogative chunks in French L2: A basis for creative construction?. In: *Studies in Second Language Acquisition*, 21(1): 49-80.
- Hulk, A. (1991). Parameter setting and the acquisition of word order in L2 French. *Second Language Research* 7: 1–34.

- Hulk, A., & Cornips, L. (2006). Between 2L1 and child L2 acquisition: An experimental study of bilingual Dutch. In C. Lleó (Hrsg.), *Interfaces in Multilingualism* (115–137). Amsterdam: John Benjamins.
- Hyltenstam, K. and N. Abrahamsson. (2003). Maturational constraints in SLA. In C. Doughty and M. Long (Hrsg.), *Handbook of Second Language Acquisition*. Oxford: Blackwell.
- Hyltenstam, K., & Abrahamsson, N. (2000). Who can become native-like in a second language? All, some, or none? On the maturational constraints controversy in second language acquisition. *Studia Linguistica*, 54(2), 150–166.
- Hymes, D. (1972). 'Models of the Interaction of Language and Social Life'. In J. J. Gumperz and D. Hymes (Eds.), *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston. S. 35–71.
- Ioup, G. (1989). Immigrant children who have failed to acquire native English. In S. Gass, C. Madden, D. Preston, & L. Selinker (Hrsg.), *Variation in Second Language Acquisition: Vol. 2. Psycholinguistic Issues* (160–175). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Iunesch, Liana Regina (2012): *Erfolg und Misserfolg des Spracherwerbs an Schulen mit deutscher Unterrichtssprache in Rumänien*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 13.
- Johnson, J. S., & Newport, E. L. (1989). Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. *Cognitive Psychology*, 21, 60–99.
- Johnson, K (1996). *Language Teaching and Skill Learning*. Cambridge, Mass.: Blackwell Publishers Ins. S. 89.
- Johnson, K. (1996). *Language teaching and skill learning*. Cambridge: Blackwell Publishers. S. 136.
- Kaplan, C. A., & Simon, H. A. (1990). In search of insight. *Cognitive Psychology*, 22(3): 374-419.
- Keller, Rudi. *Sprachwandel*. Tübingen: Francke, 1990.
- Konnerth Gerhard/ Konnerth Sarah. „Curriculare Entwicklung und Projektforschung am Hermannstädter Lehrstuhl für Germanistik.” In: *Germanistische Beiträge*, Bd.4. Sibiu: Universitätsverlag, 1997.
- Krahsen, S. (1998). Comprehensible output? In: Aguado Padilla, Karin. (2004). *Imitation als Erwerbsstrategie. Interaktive und kognitive Dimensionen des Fremdsprachenerwerbs*.
<http://karin.aguado.de/publikationen/downloads/imitationalserwerbsstrategie-pdf> (Zugriff am 22.05.2015).
- Krashen, S.D. 1973. Lateralization, language learning and the critical period: Some new evidence, *Language Learning* 23: 63-74.
- Kunze, Ingrid, *Konzepte von Deutschunterricht. Eine Studie zu individuellen didaktischen*
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oakes, CA: Sage.
- Ladefoged (1975). *A course in phonetics*. Orlando: Harcourt Brace. ISBN 0-15-507319-2. 2nd ed 1982, 3rd ed. 1993, 4th ed. 2001, 5th ed. Boston: Thomson/Wadsworth 2006, 6th ed. 2011 (co-author Keith Johnson) Boston: Wadsworth/Cengage Learning. Japanese translation 2000.
- Lenneberg, E. (1967). *Biological foundations of language*. New York: Wiley.
- Lennon, P. (2000). The Lexical Element in Spoken Second Language Fluency. In: Riggenbach, H. (ed.): 25-42.
- Long, M. (1990). Maturational constraints on language development. *Studies in Second Language Acquisition* 12: 251–85.
- Long, M. H., & Robinson, P. (1998). Focus on form: Theory, research, and practice. In C. Doughty & J. Williams (Eds.), *Focus on Form in Classroom Second Language Acquisition* (16–41). Cambridge: Cambridge University Press.
- MacWhinney, B (2001). The competition model: the input, the context, and the brain. In: Robinson, P. (ed.): 69-90.
- MacLean, L. M., Meyer, M., & Estable, A. (2004). Improving accuracy of transcripts in qualitative research. *Qualitative Health Research*, 14(1), 113– 123.
- Marinova-Todd, S. H. (2003). *Comprehensive Analysis of Ultimate Attainment in Adult Second Language Acquisition*. Unpublished doctoral dissertation, Harvard University, Massachusetts.
<http://legacy.cf.ac.uk/infos/resource/dissertations/Todd.pdf>.
- Martin, Ewald Terhart; Rothland, Hedda Bennewitz (2001). *Handbuch der Forschung zum Lehrerberuf*. München: Waxmann.
- McLaughlin, B. (1977). Second language learning in children. *Psychological Bulletin* 84: 435-457.
- Meisel, J. M. (2007). The weaker language in early child bilingualism: Acquiring a first language as a second language? *Applied Psycholinguistics*, 28 (3), 495–514.
- Meisel, J. M. (2011). *First and Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ministerul Educației și cercetării științifice <http://www.edu.ro/> (Zugriff am 04.06.2013).
- Moise, M. I. *Aussprachetraining Deutsch. Ein Übungsbuch für rumänische Deutschlernende*. Bucuresti: Oskar Print, (2006).
- Moser, Hugo. *Deutsche Sprachgeschichte*. Tübingen: Max Niemeyer, 1969.

- Müller, N. & Hulk, A. (2001). Crosslinguistic Influence in Bilingual Language Acquisition: Italian and French as Recipient Languages. *Bilingualism: Language and Cognition*, 4 (1), 1-21
- Müller, N./Kupisch, T und Schmitzt, K./Cantone, K. (2011). *Einführung in die Mehrsprachigkeitsforschung*. Tübingen: Narr Verlag.
- Newell, A. and Rosenbloom, P. (1981). Mechanisms of skill acquisition and the law of practice. In: Anderson, J.R. (ed): 224 <http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2615&context=compsci>.
- Newport, E. (1990). Maturation constraints on language learning. *Cognitive Science*, 14, 11-28.
- Nowak, Dieter (2008-2010). „Aus der Geschichte der Schule“. In: „Samuel von Brukenthal“ Gymnasium Jahrbuch <http://www.buchhandel.de/WebApi1/GetMmo.asp?MmoId=1515660&mmoType=PDF>. (Zugriff am 25.08.2013).
- Nunan, David (1992). *Research methods in language learning*. Cambridge: Cambridge University.
- Ochs, Elinor (1979). „Transcription as Theory“. In: *UCLA College Social Science*. <http://www.sscnet.ucla.edu/anthro/faculty/ochs/articles/ochs1979.pdf> (Zugriff am 21.05.2014).
- Olson, Wendy (2004). Triangulation in Social Research: Qualitative and Quantitative Methods Can Really Be Mixed. <http://www.harep.org/Social%20Science/Triangulation.pdf> (Zugriff am 17.10.2014).
- Overmann, M. (2002). Interaktionsmodell für einen Interkulturellen und mediengestützten Fremdsprachenunterricht. <http://portail-du-fle.info/glossaire/5k.htm> (Zugriff am 10.06.2015).
- Oyamas, S. und Patowskis Studien werden in J. Johnson und E. Newport. Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. In: *Cognitive Psychology* 21. 1989: 60-99 erwähnt.
- Paradis, M. (1994). Neurolinguistic aspects of implicit and explicit memory: implication for bilingualism and SLA. In: Ellis, N.C. (ed.) (1994). *Implicit and Explicit Learning of Languages*. London: Academic Press. S. 405.
- Park, D. C., & Gutches, A. H. (2005). Long-term memory and aging: A cognitive neuroscience perspective. In R. Cabeza, L. Nyberg, & D. Park (Hrsg.), *Cognitive Neuroscience of Aging: Linking Cognitive and Cerebral Aging* (218–245). New York: Oxford University Press.
- Patkowski, M. (1980). The sensitive period for the acquisition of syntax in a second language. *Language Learning* 30: 440–72.
- Patton, M.Q. (1980). *Qualitative Evaluation Methods*. Beverly Hills: Sage, S. 330.
- Pawley, A & Syder, F. (2000). The One-Clause-at-a-Time Hypothesis. In: Riggenbach, H. (Hrsg) (2000) *Perspektives on fluency*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Pfaff, Carol Wollman (1992). The issue of grammaticalization in early German second language. *Studies in Second Language Acquisition* 14: 273-96.
- Pienemann, Manfred (1998): *Language Processing and Second Language Development: Processability Theory*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pinker, Steven (1994). *The Language Instinct. How the mind creates language*. New York: HarperCollins. S:1-12.
- Poland, B. (1995). Transcription quality as an aspect of rigor in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 1(3), 290–310.
- Robinson, P. (1995). Attention, Memory and the “Noticing” Hypothesis. In: *Language Learning* 45: 283-331.
- Rost-Roth, Martina (1999). Der (Nicht-)Erwerb der Modalpartikeln. Eine Fallstudie zum Partikelerwerb einer italienischen Deutschlernerin im Vergleich mit anderen Lernervarietäten, in DITTMAR, N. u.a. (Hgg.), *Grammatik und Diskurs. Studien zum Erwerb des Deutschen und des Italienischen*, Tübingen, Stauffenburg, S. 165-209.
- Ruben, Robert J. (1997). A time frame of critical/sensitive periods of language development. *Acta Otolaryngologica* 117 (2): 202–205
- Ruth, Albert (2002). *Empirie in Linguistik und Sprachlehrforschung: ein methodologisches Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.
- Sandu, Doina. „Germanistik in Bukarest – Geschichtliche Aspekte und aktuelle Standortbestimmung“. In: *Beiträge zur Geschichte der Germanistik in Rumänien*, Bd.I, Bukarest: Charme-Scott, 1997.
- Sayer, A. (1992). *Methods in Social Science A Realist Approach*. London: Routledge.
- Schachter, J. (1988). Second language acquisition and its relationship to Universal Grammar. *Applied Linguistics* 9: 219–35.
- Schachter, J. (1990). On the issue of completeness in second language acquisition. *Second Language Research* 6: 93-124.
- Schiewe, Jürgen. *Die Macht der Sprache. Eine Geschichte der Sprachkritik von der Antike bis zur Gegenwart*. München: C.H. Beck, 1998.

- Schlyter, S. (1993). The weaker language in bilingual Swedish–French children. In K. Hyltenstam & A. Viberg (Hrsg.), *Progression and Regression in Language: Sociocultural, Neuropsychological and Linguistic Perspectives* (289–308). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schlyter, S., & Hakansson, G. (1994). Word order in Swedish as the first language, second language and weaker language in bilinguals. *Scandinavian Working Papers on Bilingualism*, 9, 49–66.
- Schmidt, R. (2001). Attention, Awareness and Individual Differences in Language Learning . In: Robinson, P. (ed). S.8.
<http://nflrc.hawaii.edu/PDFs/SCHMIDT%20Attention,%20awareness,%20and%20individual%20differences.pdf>.
- Schwartz, B. D. and R. Sprouse. (1996). L2 cognitive states and the full transfer/full access model. *Second Language Research* 12: 40–72.
- Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10: 209–31
- Settinieri, Julia (2012). „Möglichkeiten und Grenzen der Prüfung konvergenter Validität sprachstandsdiagnostisches Verfahren“ In: Ahrenholz, Bernt (Hg.). *Einblicke in die Zweitspracherwerbsforschung und ihre methodischen Verfahren*. Berlin: De Gruyter.
- Silverman, D. (1993). „Beginning Reaseach“. *Interpreting Qualitative data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. 2nd ed. London: Sage Publications.
- Snow, C. & Hoefnagel-Hohle, M. (1982). The critical period for language acquisition: evidence from second language learning. In Krashen, S., Scarcell, R. and Long, M. (Hrsg.), *Issues in second language research*. London: Newbury House, 93-113.
- Sorace, A. (2003). Near-nativeness. In C. J. Doughty & M. H. Long (Hrsg.), *The Handbook of Second Language Acquisition*. Oxford: Blackwell.
- Staatinstitut für Schulqualität und Bildungsforschung München
<http://www.isb.bayern.de/schulartspezifisches/lehrplan/> (Zugriff am 04.06.2013).
- Thorsten, D und Thorsten P. (2013). *Praxisbuch Interview, Transkription und Analyse. Anleitungen und Regelsysteme für qualitativ Forschende*. Marburg: Eigenverlag.
- Thürman, E. (2011). Deutsch als Schulsprache in allen Fächern. Konzepte zur Förderung bildsprachlicher Kompetenz. S.3.
[file:///C:/Users/User/Downloads/Deutsch_als_Schulsprache_in_allen_Fchern_Thrmann%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Deutsch_als_Schulsprache_in_allen_Fchern_Thrmann%20(1).pdf)
 (Zugriff am 01.07.2015).
- Tomasello, Michael (2002): Die kulturelle Entwicklung des menschlichen Denkens. Zur Evolution der Kognition. Farnkfurt/M.: Suhrkamp, S. 117.
- Trim, John L.M. (1992): „Language teaching in the perspective of the predictable requirements of the twenty-first century“. In: MATTER, JOHAN F. (ed.): *Language Teaching in the Twenty-first Century. Problems and Prospects*, *AILA Review*, 9. S.8.
- Vaih, Elke / Wellding, Evelyn/ Emilia M. und R. (). Förderung der pragmatische Kompetenz beim Fremdsprachenlernen. In: *Deutsche Sprachwissenschaft in Italien*
<http://www.dswi.org/documents/VaihWellding.pdf> (Zugriff am 10.06.2015).
- Webb, E. J., Campbell, D. T., Schwartz, R. D., and Sechrest, L. (1966). *Unobtrusive Measures: Nonreactive Measures in the Social Sciences*. Chicago: Rand McNally.
- Webseite des Nikolaus-Lenau-Gymnasiums <http://www.nlenau.ro/ro/> (Zugriff am 25.08.2013).
- Wei, Li; Moyer, Melissa G, (2008). *The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism*. Oxford: Blackwell Publishing, S. 159.
- White, L. (1987). Against comprehensible input: the Input Hypothesis and the development of L2 competence. In: *Applied Linguistics*, 8: 95-110.
- White, L., & Genesee, F. (1996). How native is near-native? The issue of ultimate attainment in adult second language acquisition. *Second Language Research*, 12, 233–265.
- White, Lydia (1989). *Universal Grammar and Second Language Acquisition*. Amsterdam: Benjamins.
- Williams, Jessica (2001): „Learner-Generated Attention to Form“. In: *Language Learning*, (51) pp: 303-346.
- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Köln/ Wien: Böhlau, 1971-1990.
- Zollner Anton. „Ruckläufige Schülerzahlen. Wie deutsch sind Rumäniens deutsche Schulen noch?“. In: *Sonntagsblatt. Mitteilungsblatt der Jakob-Bleyer-Gemeinschaft*. o.O. 1/ 1997.
- Zollner, Anton. *Wie deutsch sind noch die „deutschen Schulen“?* <http://www.banater-aktualitaet.de/polit03.htm>
 (1996, Zugriff am 05.02.2013)

